

kara 1959-1965). Üniversitede Osmanlı tarihi derslerinin yanı sıra Yüksek Denizcilik Okulu, Güzel Sanatlar Akademisi ve Teknik Okul'da inkılâp tarihi dersleri verdiği için Türk inkılâp tarihine de eğilen ve bu vesileyle inkılâp tarihi ve Atatürk'le ilgili çok sayıda yazı kaleme alan Gökbilgin, bu eserinde Mondros Mütarekesi ile Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışı arasındaki devreyi incelemiştir. Ağırlıklı olarak Meclis-i Vükelâ mazbataları, *Nutuk*'ta ve *Harb Tarihi Vesikaları Dergisi*'nde yayımlanan belgelere dayandırılan eserde Mondros'tan sonra memleketin işgali, buna karşı tepkiler ve Osmanlı hükümetinin düştüğü güç durum, Anadolu'daki müdafaa cemiyetleriyle Mustafa Kemal'in Anadolu'ya geçişi, kongreler ve nihayet Büyük Millet Meclisi'nin kuruluşuna kadarki faaliyetler anlatılır. 4. *Osmanlı Müesseseleri Teşkilâtı ve Medeniyeti Tarihi-ne Genel Bakış* (İstanbul 1977). Osmanlı teşkilâtı ve müesseselerinin kuruluş ve gelişme safhaları, bununla ilgili bazı önemli konuların ele alındığı eser bir ders kitabı niteliği taşımaktadır. 5. *Osmanlı İmparatorluğu Medeniyet Tarihi Çerçevesinde Osmanlı Paleografya ve Diplomatik İlmî* (İstanbul 1979). Eser bu konuda Türkçe olarak yazılmış ilk kitaptır. Gökbilgin'in meslek hayatının son yıllarında hazırladığı bu eser, Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi Kürsüsü'nde okuttuğu derslere dayanmaktadır. Bununla birlikte eser daha sonraki diplomatik çalışmalarında rehber vazifesi görmüştür.

M. Tayyip Gökbilgin, bu kitapların yanı sıra Ayn Ali Efendi'nin *Kavân-i Âl-i Osmân der-Hulâsa-i Mezâmîn-i Defter-i Divân* adlı risâlesinin tıpkıbasımına geniş bir giriş yazmıştır (İstanbul 1979, s. 1-40). İlmî makaleleri Türk Tarih Kurumu *Belleten*'i başta olmak üzere *Tarih Dergisi*, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, *İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, *Vakıflar Dergisi*, *Oriente Moderno* ile *Revue de la société Jean Bodin pour l'histoire comparative des institutions* ve diğer bazı yabancı dergilerde yayımlanan Gökbilgin birçok ansiklopedi maddesi de kaleme almıştır. *İslâm Ansiklopedisi*'nde yayımlanan bir kısım maddeleri (meselâ "Edirne", "Köprülüler", "Süleyman I", "Mehmed III") birer kitap hâmindedir. *Encyclopaedia of Islam*'ın ikinci edisyonu ile *Meydan Larousse*'un Türkçe yayımında da maddeleri bulunmaktadır olup ayrıca *Bilgi*, *Kemalizm*, *Tarih Dünyası*, *Tarih Hazinesi* gibi aylık

ve haftalık dergilerle *Cumhuriyet*, *Dünya*, *Ulus*, *Milliyet* gibi günlük gazetelerde popüler yazılar yazmıştır (bibliyografyası için bk. Kütükoğlu, sy. 12, s. 1-24).

BİBLİYOGRAFYA :

Mahmut H. Şakiroğlu, "Büyük Bir Kaybımız. Prof. M. Tayyip Gökbilgin 1907-1981", *TTK Belleten*, XLV/180 (1981), s. 551-572; Mübahat S. Kütükoğlu, "Prof. M. Tayyip Gökbilgin'in Ardından", *TED*, sy. 12 (1982), s. 1-24; Mihail Guboğlu, "Prof. Tayyip Gökbilgin Hakkında Anılarım ve Onun Eserlerinde Romen Ülkeleri", a.e., s. 783-836; Salih Tuğ, "Profesör M. Tayyip Gökbilgin (1907/1323 H. - 1981/1401 H.)", *İTED*, VIII/1-4 (1984), s. 249-251.



MÜBAHAT S. KÜTÜKOĞLU

GÖKBÖRİ

(bk. KÖKBÖRİ).

GÖKÇEADA

(bk. İMROZ).

GÖKMEDESE

Sivas'ta

Selçuklular dönemine ait medrese.

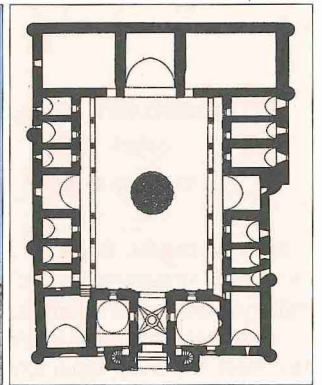
Sâhibiye Medresesi diye de bilinen yapı firuze renkli çinilerinden dolayı Gökmedrese adıyla tanınmaktadır. III. Gıyâseddin Keyhusev devrinde vezir Fahreddin Ali b. Hüseyin Sâhib Ata tarafından 1271 yılında yaptırılmıştır. Medresenin Şâban 663 (Haziran 1265) tarihinde düzenlenen vakfiyesinin sûreti Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunmaktadır (Defter, nr. 592, s. 100-103; nr. 604, s. 67-73). Taçkapı nişinin köşelerindeki sütunçelerin üstünde yer alan

iki panodaki "amel-i üstâd Kâlûyân'ül-Konevî" ibaresinden mimarın adının Kâlûyân olduğu öğrenilmektedir. İki katlı ve açık avlulu olarak dört eyvanlı plan düzenine göre kurulan medresenin taçkapısı batı yönünde yer almaktadır. Cep hede, taçkapının solunda kemeri yonca yaprağı şeklinde yapılmış üç lüleli ilginç bir kitâbeli çeşme, köşelerde de iki bölüm halinde geometrik ve bitkisel kâbartma motiflerle bezeli iki dayanma kulesi bulunmaktadır.

Medresenin en gösterişli bölümü, üzerindeki süslemelerle Selçuklu kapıları arasında önemli bir yere sahip olan taçkapıdır. Yapıya âbidevî görünüşünü veren taçkapının çoğunlukla stalaktit kavsaralı olan nişi önce yazı kuşağından oluşan bir sivri kemer, sonra da dikdörtgen taş işçiliğine sahip bir bordürle kuşatılmıştır. Yayvan kemeri kapı açıklığının iki yanındaki nişler taçkapının birer küçük benzeri şeklinde yapılmıştır. Cephe süslemesinde palmetler, lotuslar ve birbirini kesen geometrik kompozisyonlar yer alır; ayrıca hayat ağacı, nar, şahin, kuş ve hayvan başı gibi figürler göze çarpar. İki nişi çevreleyen sivri kemerin altında, ikisi de üstünde olmak üzere dört adet yuvarlak boşluk bulunmakta ve bunlar buralarda oynak halde dört adet kabara olduğunu göstermektedir. Bu yuvarlak boşlukların üstünde ise kitâbe yer almaktadır. Taçkapıyı üç taraftan çeviren ve dikdörtgen bordürü teşkil eden beş sıra friz geometrik ve bitkisel motiflerle bezenmiştir.

Cephede taçkapı üzerine inşa edilen iki minare, tabana kadar inen ve taçkapı ile bütünleşen süslemeli kaideleriyle tam bir simetrik uyum içindedir. Yivli olan minarelerin yivlerinin arası, birkaç

Sivas Gökmedrese ve planı



santimetre çapındaki yarım daire şeklinde firuze renkli sırlı tuğlaların üst üste sıralanmasıyla meydana getirilen kaval silmelerle ayrılmıştır. Ayrıca minarelerin üzerine yine firuze çinilerle zikzak motifli süslemeler yapılmıştır. Minarelerin kaideleri üzerinde sırayla üstten aşağı, tuğladan yapılan evreni temsil etmesi muhtemel daire şeklinde bir motif, onun altında bitkisel bir bezeme, sonra bir kitâbe ve kitâbenin altında da geometrik yıldız motifleri yer almakta, daha aşağılarda ise hayat ağacı ile onun altında altıgen çerçeve içinde yine birer kitâbe bulunmaktadır. Hayat ağacı üzerinde kartal veya şahin gibi görünen çift başlı bir yırtıcı kuş resmedilmiştir; ayrıca hayat ağacı üzerinde bazı kuş tasvirleri ve meyvelerden nar görülmektedir. Medresenin yayvan kemerli kapısının sol tarafında, bir yaprak üzerine sıralanmış çeşitli hayvan başlarından oluşan bir süsleme bulunmakta ve hayvan başlarının burç sembolleri oldukları sanılmaktadır.

Taçkapının açıldığı giriş eyvanı yıldız tonoz örtülüdür. Bu eyvanın iki yanında yer alan kapılardan sağdakiyle mescide, soldakiyle dârülkurrâya geçilir. Her iki mekân da kubbeli ve pencere olup mescid dârülkurrâdan daha büyüktür ve kubbesine Türk üçgenleriyle geçiş sağlanmıştır; minarelerin merdivenlerine de bu odalardan çıkılmaktadır. Bu mekân-

Sivas
Gökmedrese'nin
ön cephesindeki
hayat ağacı
ve içinde
bir âyetin
yazılı olduğu
(el-Kalem 68/51)
sekiz kollu
yıldız
sekindeki
pano



ların yanlarına rastlayan cephe kısmının iki köşesinde dikdörtgen iki salon bulunur. 14,50 × 24,25 m. ölçülerindeki havuzlu avlunun iki yanında, çeşitli başlıkların kullanıldığı değişik cinsten sütunlara oturan iki revak yer almakta ve bu revaklara cephenin köşelerindeki salonlardan başka iki yan eyvanlarla onların iki yanında yer alan altışar oda açılmaktadır; bu odalardan sağ diptekiler diğerlerinden daha büyüktür. Girişin karşısındaki büyük eyvanın (yazlık dershane) yanlarında ise doğrudan avluya açılan ve medresenin en büyük kapalı mekânlarını oluşturan iki salon (kışık dershaneler) yer almaktadır; sağdaki daha büyüktür. 1239 (1824) tarihli bir onarım kitâbesi bulunan ve bugün bakımsız durumda kapalı tutulan yapının ahşap kapısı son zamanlarda kaldırılıp yerine demir bir şebeke yerleştirilmiştir. Eski kaynaklarda avlu çevresinde iki kat üzerine yirmi dört molla odasının bulunduğu bildirilen bina 1934-1967 yılları arasında müze olarak kullanılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

A. Gabriel, *Monuments turcs d'Anatolie*, Paris 1934, II, 155-161, IV, LII-LIX; M. de Saint-Pierre, *Trésors de la Turquie*, Paris 1959, s. 226; Aptullah Kuran, *Anadolu Medreseleri*, Ankara 1969, s. 92-96; Metin Sözen, *Anadolu Medreseleri*, İstanbul 1970, I, 40-48; a.mlf., "Sivas Gökmedrese ve Düşündürdükleri", *Rölöve ve Restorasyon Dergisi*, sy. 4, Ankara 1982, s. 93-100; Gönül Öney, *Anadolu Selçuklu Mimarisinde Süsleme ve El Sanatları*, Ankara 1978, s. 13, 15, 40, 47, 51, 58-61; Orhan Cezmi Tuncer, *Anadolu Selçuklu Mimarisi ve Moğollar*, Ankara 1986, s. 14-18; N. Burhan Bilget, *Gök Medrese*, Ankara 1989; Samim Oktay, "Sivas'ta Gök Medrese", *Arkitekt*, sy. 198-199, İstanbul 1948, s. 113-115; Sadi Bayram - Ahmet Hamdi Karabacak, "Sahib Atâ Fahrü'd-dîn Ali'nin Konya, İmaret ve Sivas Gökmedrese Vakfiyeleri", *VD*, XIII (1981), s. 52-69; Engin Beksaç, "Değişimlerin Tanıkları", *STAD*, III (1988), s. 57-64; Besim Darkot, "Sivas", *İA*, X, 576.

ÖZKAN ERTUĞRUL

GÖKMEDRESE

Tokat'ta XIII. yüzyılın
ikinci yarısına ait medrese.

Kabul edilen yaygın görüşe göre Muînüddin Süleyman Pervâne tarafından dârüşşifâ olarak yaptırılmıştır. Taçkapı nişi içinde kemerin üzerinde yer alan kitâbe taşı yazısızdır ve bu durum, Muînüddin Pervâne'nin 1277 tarihinde İhvanlılar tarafından idam edilmesinden sonra kazındığı şeklinde yorumlanmaktadır. Yapı 1930 yılında onarılarak müze haline getirilmiştir.

Yapı, biri daha yüksek ve büyük olan iki eyvaniyla açık avlulu iki eyvanlı medrese grubuna girer. Bugün ikinci kat hizasına kadar cadde tabanından aşağıda kalmış olup kapısına merdivenle inilmektedir. Mukarnaslı âbidevi giriş fazla bzulmadan günümüze kadar gelmiş, ancak yan taraflarındaki yıpranmış bazı yumuşak taşlar yenilenmiştir. Yapının dış yüzlerinde tamamen moloz malzeme kullanıldığı, sadece aralardaki destek pâyelerinin kesme taştan olduğu görülmektedir. Sivri kemeri kırmızı ve kirli sarı taşlardan yapılmış kapının içinde yer aldığı mukarnaslı nişi çevreleyen ve düz bir niş oluşturan geometrik bezemeli satıh köşelerde sütunçelerle niha-yetlenmekte ve sütunçelerin tepelerinde yüksek kabartma halinde işlenmiş sütun başlıkları bulunmaktadır. Bu geo-

Sivas Gökmedrese'nin taçkapısı ve minareleri



Tokat Gökmedrese'nin taçkapısı

